

Libris .RO

Respect pentru oameni și cărți

Ioana Bot

Autoportret cu principii

Casa Cărții de Știință
Cluj-Napoca, 2015

pentru că arată astfel că „știe mai bine” și toată lumea îi va da dreptate; de fapt, el nu știe (sau nu a înțeles) nimic, decât că „gura lumii” își va recunoaște, fericită, prejudecățile în eticheta folosită. Ce să îi răspund? Din tot repertoriul cu care m-am dotat de când primesc etichete și am crescut mare, aleg formula lui „nu mi-am imaginat niciodată că un scriitor de succes ca tine poate avea o imaginație atât de săracă!”. De dragul simetriei sintactice, măcar. Îmi place tăcerea de după: pot să îmi savurez înghețata în tihnă, să îmi văd de mine însămi, să ignor prezența atotștiutoare de lângă mine. Știu că mi se va lipi, imediat, o altă etichetă, la fel de rapidă: sunt imposibilă, rea, nesuferită (alegeți adjectivul care vă place). Mania etichetelor și povara prejudecăților sunt o parte *diehard* a umanității. Mici arme cu care ideile de-a gata ale marilor noștri Bouvard et Pécuchet coboară în real, etichetele vorbesc, de fapt, despre cel ce le pune, iar nu despre cel ce le primește. (Mă opresc înainte de a deveni plicticoasă).

PS (pentru că sunt și pisăloagă...): Mai am vreo 14 ani pînă la pensie, dar „dumneavoastră, care o să vă pensionați curînd” e cea mai nouă etichetă aplicată mie, gentil și prevenitor, de un mai tînăr coleg. Desigur, mă voi pensiona mai repede decît el – și, cînd mă gîndesc la viața-mi alături de colegi care gîndesc astfel – aș vrea să mă mut pe altă planetă. Pensia pare, totuși, planeta cea mai apropiată.

(„Dilema veche”, nr. 593/2015)

Cuprins

La ce bun... poetul național	7
Mere pentru cunoscători.....	12
„Ce-i mîna pe ei în luptă...?”	17
Raiul pe pămînt (în trei mii de semne)	20
„Cine sunt eu, atunci cînd nu sunt decît a mea însămi?”	22
Bibliotecile în care-am locuit - schiță de calendar subiectiv pentru 1994-2004 -	29
Elite	36
„Țării cît mai mulți studenți!” sau despre riscurile rentabilității	40
Ghiță era gay. Lecturi actuale.....	44
Tradiții de familie – cîteva exemple.....	47
Insuportabila ușurăta a criteriilor.....	50
Corp de pionier.....	53
Nuanțele provinciei	56
Trenuri europene în traducere românească.....	59

Libris RO
Respect pentru oameni și cărți

„Trăiască și înflorească”.....	62
Numărătoarea nu e echivalentul judecății	66
„Măsuri și greutăți” ale facultăților umaniste.....	70
De ce să devii profesor, astăzi, în România?.....	75
Reforma universitară europeană. Zece locuri comune, consecutive Declarației de la Bologna	80
Povestind Europa de Est: funcționarul, profesorul de filozofie, politicianul.....	87
Jurnal roman: fără profesorul Papahagi.....	92
Competențele și performanțele specialistului român.....	100
Ilustra victimă.....	105
Elitele? O frază de dînșii inventată.....	109
Amintiri din cealaltă viață	113
Cîteva inefabile și o definiție.....	119
Inefabila interdisciplinaritate.....	122
Un master, două mastere ...și mai multe întrebări	127
Ce mă miră, într-o după-amiază de iulie, după bacalaureat.....	133
Vacanțele vieții mele dintîi.....	138
Un tren cît o țară întreagă	143
Corupția în universitate: cîteva reflecții pe marginea unor scene de gen (orice asemănare cu realitatea este cu totul și cu totul adevărată).....	148
Normalități, vise și reflecții... (variațiuni pe o melodie de C. G. Jung, interpretată cu accente caragialiene).....	153

Istoria comunismului povestită românilor de ei înșiși.....	157
PhD Outlet.....	163
Șpaga & Me (povești personale cu acoperire internațională).....	169
Cu superstițiile pe superstiții călcînd.....	174
Liste la subiect.....	178
Total (august 2014)	182
Autoportret cu principii	185
La o donație. Exerciții de optimism	190
Cum scriu	193
Din colecția de etichete a unei profesoare aproape pensionare	196

La ce bun... poetul național?

Celebra întrebare a lui Hölderlin se referea la poezi în general: „La ce bun poezii în vremi de restriște?...”. Continuând jocul parafrazei, îndrăznesc să afirm că poetul național este „bun” tocmai în vremi de restriște sau că vremile de restriște sînt cele care îl zămislesc, îl reînvie, îl perpetuează. A spune, deci, că nouă, românilor, ne-a fost hărăzit (sau dăruit de zei, ori cine mai știe de cine și de ce) un poet național, nu îmi apare, de aceea, expresia vreunui nemăsurat noroc. Dimpotrivă: cultul poetului național (în toate formele sale) constituie recunoașterea, dezvăluirea, explicitarea unei stări de fapt suferitoare a culturii și a istoriei românești.

Știu prea bine ce tipuri de reacții poate genera (și cum poate degenera...) o discuție asupra mitului eminescian – și încă în paginile *Dilemei!* Considerațiile de față vor încerca, în consecință, să fie mai degrabă un decupaj rezumativ al obiectului de studiu („poetul național”), decît o coborîre în arena polemicilor, unde „cazurile” caută, zgomotos, să schimbe „macazurile” strategiilor canonizante ale literaturii române. Convingerea noastră este că discuția actuală asupra mitului eminescian concretizează o (aceeași) criză a culturii (într-o altă vîrstă a sa) și că numai văzînd-o astfel îi vom putea înțelege semnificațiile, rupturile, devenirea. Poetul național, ca și

construct cultural asupra căruia se proiectează (cel mai adesea, patetic sau violent la nivelul retoricii) o obsesie identitară foarte persistentă în spațiul românesc, obiectivează aspectele esențiale ale respectivei crize – aceasta este funcția lui în vremi de restriște... Într-o investiție retroactivă de sens – care devine, în timp, datorită amplitudinii fenomenului generat de „mythmakers” ce sunt, totodată, creatori de opinie, de doctrine politice ori de școli literare, o adevărată creație de sens – lui Eminescu i se atribuie statutul de prototip al unui destin național, eșecurile, culpele ori eroicele victorii transferându-se, astfel, asupra respectivului „șap ispășitor” (să mi se îngăduie expresia, rog a se citi exclusiv în sensul ei girard-ian, fără alte conotații). E mai simplu, mai puțin traumatic, nu mai e nici tragic: construcția imaginii identitare și apoi recursul la ea reprezintă un transfer de responsabilitate, o „ieșire de sub limita” unei istorii ce pare, mereu, să determine la români alegerea unei posturi defensive. Nu îndrăznesc să generalizez acum, spunând că numai națiunile mici și suferitoare au perpetuat, în Europa, mitul poetului național, dincolo de marginile istorice ale romantismului. Dar pentru a avea o imagine asupra a ceea ce i se întâmplă lui Eminescu (sau – pentru a fi mai exacti – ni se întâmplă nouă, românilor, cu Eminescu) de un secol încoace, voi cita un paragraf dintr-o tabletă omagiantă dedicată poetului, un text (involuntar) ambiguu, destinat a perpetua mitul poetului național, și care dezvăluie foarte bine cauzele și strategiile respectivei nevoi de mit: „Dar Eminescu nu este numai un mare poet al lumii, el este poetul nostru național. Din paginile cărților de citire, el trece firesc în paginile cărților de rugăciune și din dicționarele istoriei literare, în pomelnicele cu arhangheli și martiri. Eminescu este asemenea Ciobanului din Miorița, cel frumos și blând, cel bogat și bătut de nenoroc, cel ce își contemplă destinul, neîncercând să și-l schimbe. Acesta este

prototipul, aceștia suntem noi, mult dincolo de poezie și fără încetare eminescieni” (Ana Blandiana, *Prototipul*, în România literară, nr. 24/1979).

Construcție identitară, „Eminescu – poet național” se vede transformat într-un fenomen ce depășește marginile literarului. Implicit, un asemenea obiect de studiu trebuie să determine și o schimbare a perspectivei studiilor ce îi sunt consacrate; pentru că nu putem da seamă despre un construct cultural decât cu ajutorul unei cercetări interdisciplinare, unde se regăsesc metode și perspective provenind din istoria mentalităților, din antropologie și istoria ideilor, din critica literară, din stilistica clișeului, din aria „studiilor culturale”. Lipsa de profesionalism care a caracterizat primele etape ale dezbaterii, în presa românească recentă, nu este de natură să ajute un studiu profesionist decât, eventual, oferindu-i alte exemple pentru o tipologie a comportamentelor (noastre) mitice. Și confirmând faptul că, astăzi, cultura română continuă să traverseze „vremi de restriște”, dacă ea continuă să se raporteze atât de vehement și de imatur la figura poetului național.

La început, adică în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, când mitul unui Eminescu-poet național prinde nespuse de repede contur și rădăcini puternice, și în spațiul românesc (ca peste tot în Europa timpului) exista o strânsă legătură între cultul scriitorului național, pe de o parte, și, pe de altă parte, emergența, respectiv consolidarea unei conștiințe naționale, moderne. Dar cultul scriitorului național devine mai mult decât o formă particulară a cultului „oamenilor mari ai istoriei naționale” și primește încărcătură politică, al cărei conținut se va schimba de-a lungul epocilor istorice următoare, funcția constructului rămânând, însă, nealterată. La momentul originar al acestui mit (pe care cercetarea istorică îl plasează cu destulă

precizie între 1889 – anul morții scriitorului – și primul război mondial), se poate spune că nevoia de figuri identitare este atât de puternică în tînărul stat român modern, încît „poetul național” reprezenta o invenție necesară. De ce se perpetuează ea timp de un secol? Iată întrebarea în numele căreia istoria acestui mit trebuie scrisă, ieșind din bucla tautologică a spiritului comun (care ne spune că Eminescu este un poet național pentru că românii îl socotesc ca atare) și depărtîndu-ne deopotrivă de înălțimile hagiografiilor ce afirmă că supremația lui valorică este un dat ontologic al poporului român. Ambele atitudini, simptomatice pînă astăzi, fac parte din obiectul de studiu, ele nu pot să structureze metodologic cercetarea.

Caracteristicile fundamentale ale discursului servind vehiculării respectivei figuri identitare, potrivit schemei propuse de Barthes (în *Mythologies*, 1957), de o luminoasă simplitate, sunt următoarele: el prezintă *un sens* (Eminescu – scriitorul cu o biografie reală pe care o alterau, deja, definitiv hagiografiile contemporanilor), *un semnificant* (riturile destinate consacrării mitului, din care, de pildă, acest an 2000 ne oferă bogate exemple), *un semnificat* (intenția de identitate națională, de coerență și de echilibru exemplare, pe care și-o însușesc cele mai diferite ideologii) și *o semnificație* („Eminescu – poet național”, tînăr zeu salvator și sacrificat, imagine a sufletului românesc, sanctificînd determinările istorice ale construcției mitice înseși). Putem ușor constata cum sensul s-a depărtat de la noi (pînă la a ne deveni inaccesibil, în adevărul lui primar și complet), putem vedea apoi cu cîtă tenacitate conținutul esențial al semnificantului a rămas neschimbat, de-a lungul devenirii mitului. În replică, semnificantul și semnificația se dovedesc a fi cele mai vulnerabile la schimbările de perspectivă datorate apropierii figurii mitice de către diferite discursuri. Figura identitară trebuie înțeleasă în consecință, ea

însăși, ca rezultată a acestor mișcări contrarii (constanță/schimbare, simplitate/ ambiguitate), făcîndu-se, desfăcîndu-se și refăcîndu-se într-un veac de posteritate eminesciană unde, foarte repede, în sintagma „poet național”, adjectivul a devenit mai important decît substantivul pe care se presupune că îl determină.

Ca poet (pur și simplu – sau, vorba lui Maiorescu – „în toată puterea cuvîntului”), Eminescu este autorul unor texte ce fac parte din biblioteca mea personală, imaginară, esențială; nu cred că, în calitate de „cititor de poezie în limba română”, reprezint o excepție. Dar nu despre asta voiam să vorbesc acum, ci despre adjectivul identitar ce i se asociază, despre semnul acesta încăpățînat al unor vremi de restriște: marele poet e „național”, este, adică, al națiunii, căci ea e în chestie...

(„Dilema”, nr. 396/2000)

Mere pentru cunoscători...

Domnul Lucian Mândruță atinge, în textul său din nr. 74 (17-23 iunie 2005) al *Dilemei*, un subiect delicat, ca toate cele care urmăresc să împartă lumea în cunoscători și ne-, în inițiați și profani etc., etc. Domnia-sa chiar împarte lumea, cu anume superioritate (decelabilă deja la nivelul stilului în care se adresează cititorilor, presupuși profani ai domeniului în chestie...). Unde citisem și când, oare, că lumea se împarte în două: există cei care își permit să împartă lumea în două și ceilalți...? Dar, să revenim la subiect, la măr, adică. Al domniei-sale, al nostru, al lui Steve Jobs. Îmi cer scuze că vă scriu tocmai despre asta, dar trebuie să spun că, înainte de orice referire la competențele cuiva în domeniul computerelor Apple, ceea ce m-a atras (sau m-a pornit...?) a fost imaginea unui dilematic atât de sigur (deci: de lipsit de dileme) într-un domeniu, încât să treacă la exerciții (superior-sfătoase) de împărțire, cum spuneam, a lumii.

Aflăm că domnia-sa e trist de faptul că ordinatoarele produse de Apple vor utiliza procesoare Intel, ceea ce le va face mai accesibile pe piață, le va scoate din nișa lor și le va pune la îndemîna oricui. În vreme ce autorul articolului și-l cumpărase „Pentru că e suficient să-l deschizi pe masă, la o conferință de marketing, pentru a genera un mesaj clar: *Băiatul acesta e din*

domeniu, e clar că se pricepe, uite c-are Mac!...” sau „pentru că puțini dintre prietenii mei au”. Domnul Mândruță are o problemă de imagine, pe care o gestionează, probabil, și cu laptopul cu măr albastru (i-l știm din niște clipuri publicitare ale *Antenei 1* care-i filmau intimitatea familială...). Ne-o spune, ca un cunoscător: „Apple a adus întotdeauna mai multă imagine decît ai plătit. Chiar dacă performanțele au fost sub ce puteai cumpăra de la Intel...”. O primă precizare: atunci când, dorind să acapareze o mai mare parte a pieței decît nișa profesioniștilor săi fideli, Jobs (revenit la cîrma firmei, amenințată să moară de propriul succes: producea ordinatoarele atât de fiabile și de inter-compatibile încît nimeni nu le schimba cu altele noi, clienții ei fideli nemaifiindu-i, paradoxal, clienți) a decis să mizeze pe imaginea „hypercool” a aparatului, pe un design care să atragă snobii, vedetele și PR-urile, adică – neprofesioniștii cu bani de cheltuială și imagine de întreținut – atunci și tocmai atunci și fiabilitatea aparatelor a început să scadă. Într-o coajă de nucă: Macuserii profesioniști și vechi fideli, cei pe care dl. Mândruță îi numește „mujaheddini”, s-au întristat acum vreo șapte ani de ceea ce domnia-sa constată abia la această ultimă mișcare a producătorului. Pentru că un Mac produs (să zicem) prin 1992 este, la performanțele cerute lui, mult mai fiabil decît mașina cool cu măr albastru pe care domnia-sa o laudă. Și Macurile trebuie să se strice (mai repede), pentru ca producătorul să prospere. Trecerea la Intel... *on voyait cela venir*. Cum se spune între cunoscători, firește.

Pentru că pe Domnul Mândruță asta îl îngrozește ca și cum „Gucci [ar] vinde acum și hîrtie igienică” (nu pot să nu-l întreb: dacă Gucci ar vinde și hîrtie igienică, și-ar cumpăra-o de la Gucci, pentru că i-ar „aduce mai multă imagine”?), aș încerca să îi explic că Macurile nu sunt doar produse pentru îngrijirea

imaginii. Că există persoane care își cumpără un aparat foarte scump (față de alte oferte ale pieții) nu numai pentru că „dă bine” în public, ci și pentru că aparatul acela este mult mai performant, mult mai fiabil, *fără rivali în raportul calitate/preț* și unii specialiști au nevoie de așa ceva. Un exemplu mai aproape de domeniul meu (care nu este, veți fi înțeles, „conferințele de marketing”): de ce credeți că foarte multe (dacă nu chiar cele mai multe) din universitățile occidentale, mă refer la cele dichisite la nivelul dotărilor informatice, folosesc Macuri și își încurajează angajații să cumpere tot Macuri? Nu din motive de imagine, vă asigur. Da, Jobs știe că cei ce cumpără un Mac pentru imagine nu folosesc nici 20% din capacitățile mașinii (și, cunoscând umorul omului, cred că se amuză să facă bani pe nevoia de imagine a unora, pentru că pe utilitatea efectivă, extraordinară, a mașinii de el inventate, risca să „moară de foame”). Vedeți dvs., cunoscătorii sunt în altă parte. Înainte de a da lecții despre merele albastre, scumpe și cool, care – vai – au devenit accesibile (nu știati?) înainte de anunțul cu Intel (o unitate centrală Apple, ultimul model, fără nici un periferic, dar compatibilă cu orice periferice actuale costa, la 6 luni de la intrarea pe piețele europene, adică prin mai 2005, cam 500 de euro: nu e mult!), înainte de asemenea pretenții de competență, îi propun autorului – și cititorilor *Dilemei*, eventuali Macuseri nemărturisiți, cu „umorul de sistem” al Macurilor, o listă/test a competențelor după care se recunoaște un „mujaheddin” în lumea Macintosh.

Așadar, un fidel Macuser știe:

1. ...Că sigla originală este un măr în culorile curcubeului, „mușcat” în partea dreaptă; știe și ce semnificație are, și că mărul albastru e o chestie inventată recent, de când

cu atragerea neprofesioniștilor care nu suportă poveștile cu final trist.

2. (consecință la 1) ...Cine a fost Alan Turing, a cărui biografie o povestește insistând asupra problemelor de A.I. (dacă Macuserul lucrează în domeniul științelor exacte) sau asupra descendenței Oulipiene a experimentelor sale (dacă e un literat).
3. (consecință la 2) ...De ce un Mac de serie veche „cade”, când i se termină bateria internă, la o anumită dată și oră din calendarul secolului XX și niciodată la alta.
4. ...Care erau avantajele (dezavantajele le știu și Microsoftii) vechiului sistem MacWord față de *Word for Macintosh* și că acesta din urmă a „inspirat” Wordul Microsoftilor în chip esențial.
5. ...Ce înseamnă WYSIWYG și o aplică adesea în filosofia lor de viață (oricum, e una din parolele de recunoaștere cele mai longevive ale comunității).
6. ...Că lupta căpitanului Picard cu cyborgii (în *Star Trek: Next Generation/Enterprise*, pentru necunoscători) fusese concepută (și) ca o alegorie a rivalității dintre Apple și Microsoft (și că Macuserii sunt fani *Star Trek*, firește).
7. ...Recunoaște dintr-o clipire aparatele din fundalul fotografiilor cu cele mai diverse personalități (Derrida, se vede din poze, avea pe birou un Classic: credeți că nu își putea permite altceva, mai... „Bentley”, ca să folosesc termeni pe înțelesul dlui Mîndruță?)
8. ...Că un specialist care își deschide (la orice conferință, *PR or not PR*) un laptop Apple Powerbook 3400, producție 1997, e mai „profi” decât unul cu versiunea

„măr albastru recent cool” (despre care nu se poate stabili cu precizie dacă îl are de profesionist ce e sau de imagine). De obicei, pentru ceea ce presupune o conferință, Powerbookul slujește mai mult ca perfect, cu extensii cu tot.

Pentru completarea listei cu „particularități românești” (Apple abandonează piața românească, din cauza puterii mici de cumpărare, cam prin 1997), veți recunoaște un Macuser mioritic dacă...:

1. ...Printre obiectele de preț ale casei sale (de nu chiar ale întregii universități unde lucrează și unde Macurile au venit după 1990 prin programele europene Tempus) se află o șurubelniță fină, „cu tijă de 21 și cu stea de 8” (ezoteric, nu?), cu care numai ei, Macuserii, știu ce se poate face. Sau dacă își dorește așa ceva (degeaba).
2. ...Printează cu un font elegant, fin, dar inconvertibil în RTF, un fals *Courier New*, cu diacritice românești, care economisește pînă la 60% din cerneala imprimantei. Fontul se găsește numai la e-membrii comunității și numai ei știu cine l-a produs. Chiar dacă tot românul poate în schimb înțelege **de ce**.

Dacă știți toate astea, înseamnă că sunteți un adevărat cunoscător al merelor. Dacă nu, sunteți un client al lui Gucci...

(2005, text trimis la „Dilema”, nepublicat)

„Ce-i mîna pe ei în luptă...?”

Se poate demitiza istoria? Întrebarea continuă să ne plaseze în cereul (vicios, pentru un om de știință) al jocului mitizărilor și demitizărilor. Gestul demitizant (mergînd de la contestarea calm-ironică la atacul violent iconoclast) face parte din același scenariu ritualic cu gestul mitizant. Atitudinea față de „zeu” a societăților arhaice sau moderne este una ambiguă. Zeul obosit sau absent (de fapt, resimțit ca atare de către membrii respectivei societăți, participanți activi la cultul său) este „revigorat” printr-un ritual care încorporează inclusiv momentele negatoare, distructive; crimă ritualică, executată uneori asupra unui „șap ispășitor”, uciderea (imolarea) zeului tutelar este menită a-i reda aceluia semnificațiile, a-l readuce, ca principiu activ, în ordinea lumii (ce tocmai îl imolase). Societățile primitive cunosc mecanisme foarte bine reglate ale acestei etape din „evoluția unei figuri divine, mitice, fondatoare etc.

Modernitatea noastră este aceea care gestionează cu certă dificultate asemenea momente de criză. În simplitatea scenariului mitic, care subîntinde atari istorii (precum, inclusiv, aceea a contestării lui Ștefan cel Mare sau – mai an – a lui Eminescu), societatea noastră concretizează diferit aceleași atitudini străvechi în numele unor nevoi similare.

Nu cred că o raportare în registru negativ la o figură mitică (a istoriei naționale, să zicem) este în sine mai „eliberatoare”